

Тетяна Качак,
доктор філологічних наук, доцент, професор
кафедри фахових методик і технологій початкової освіти
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
e-mail: tetiana.kachak@gmail.com

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Ключові слова: література для дітей, національна ідентичність, національна свідомість

Усвідомлення людиною власної приналежності до певної нації і держави, самоідентифікація з самобутньою спільнотою, що має свою історичну територію, мову, історію, традицію, культуру, віру є змістом поняття «національна ідентичність». Сьогодні, як ніколи, розуміємо наскільки важливими є відчуття національної ідентичності кожним українцем і кожною україркою. Це та сила, яка гуртує у боротьбі проти ворога, є джерелом самозбереження і саморозвитку. Дуже влучно сформулював значення і роль національної ідентичності Олександр Сич: «Національна ідентичність – це питання національної безпеки» [1]. Це наша самість і відмінність від інших націй, в тому числі й від російської. На часі – формування оновленої української національної ідентичності, вільної від будь-яких колоніальних звичок, мови, освіти, насаджених радянською системою святкувань, неправдивих історичних фактів, історії та пропаганди. Родина, школа, суспільні інститути мають об'єднатися на шляху вирішення проблеми формування національної ідентичності юних українців. Інструментами досягнення мети мають стати родинне виховання, культурні традиції, освітня політика, і, звичайно, література, мистецтво.

У цій розвідці – розгляд української літератури для дітей як ефективного інструмента формування національної ідентичності школярів.

Окреслена проблема у педагогічній науці неодноразово ставала предметом студій та дискусій. І. Бех, В. Євтух, К. Журба, В. Кремень, Д.Піонтковська, Л. Черевко розкривають теоретичні та методичні аспекти

формування національної ідентичності юного покоління, виховання патріотизму. Філософську основу таких досліджень, як правило, формують дефініції й твердження українських та зарубіжних дослідників, серед яких Л.Нагорна, Г. Палій, Е. Сміт, Г. Філіпчук та ін.

Ключовими аспектами національної ідентичності особистості є історична правда, історична пам'ять, національна самосвідомість, національна гідність, патріотизм, національна життєва позиція і цінності. Українська література для дітей та юнацтва є універсальним інструментом як трансляції художньої історичної правди, вербалізації історичної пам'яті, так і формування національної свідомості, патріотичної позиції юних читачів.

Історичну правду й історичну національну пам'ять, образи національних героїв фіксують, зберігають і ретранслюють автори історико-пригодницької, історико-біографічної прози Олександр Гаврош (повісті про Івана Силу та розбійника Пинтю, серія «Музей пригод»), Олександр Зубченко (трилогія «Перемагаючи долю»), Марія Морозенко (повісті про Івана Сірка), Володимир Рутківський («Сторожова застава», тетралогія «Джури козака Швайки», діалогія «Сині води»), Ярослав Яріш («Самійло»), детективної прози Андрій Кокотюха («Гімназист і Чорна Рука»)

Національна самосвідомість і національна гідність, патріотизм, як і національні цінності притаманні багатьом персонажам української літератури. Україноцентричну позицію демонструють ліричні герої поезій Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Олени Пчілки, Марійки Підгірянки, Уляни Кравченко, Богдана Лепкого, Дмитра Павличка, Ліни Костенко, головні герої казок, оповідань і повістей Дніпрові Чайки, Костянтини Малицької, Бориса Харчука, Ігоря Калинця та багатьох письменників-класиків. Вони є прикладом для наслідування, а їхні моделі поведінки – предметом осмислення й формування власних життєвих позицій та цінностей. Ще ближчими у цьому плані є твори сучасних письменників, в яких йдеться про сьогодення України.

Любов до Батьківщини, рідного краю, захоплення красою природи і вільним духом українців, мужністю й звитягою у боротьбі з ворогом звучить у

поезіях Галини Кирпи, Мар'яни Савки, Анатолія Качана, Ніни Горик, Лесі Пилип'юк, Оксани Кротюк, Галини Малик, Марії Морозенко, Наталки Поклад, Тетяни Майданович та ін. У жанрі казки патріотичну тему розгортають Лариса Ніцой («Незламні мураші»), Христина Лукашук («Казка про майдан»), Зірка Мензатюк («Катрусині скарби»). Стійку національну ідентичність демонструють герої повістей Зірки Мензатюк («Як я руйнувала імперію»), Степана Процюка («Вітроломи», «Полями і хмарочосами», «Варвари»), Олександра Гавроша («Героїчні канікули»), Анни Багряної («Вітрова гора»).

Яскравим прикладом вписування у текст проблеми національної ідентичності юних, переплетення особистого і національного є повісті Степана Процюка. Головні герої твору «Полями і хмарочосами» мріють, як «будуть ходити полями і блукати всередині хмарочосів. Вони відвідають багато українських міст і сіл, щоб спершу знати власну країну. Вони удвох, нерозлучно і нерозривно, будуть їздити світом. Але не для того, щоб безперестанку бути українськими подорожніми, як споконвічний ковил історії, а для того, щоб красу і силу свого молодого досвіду віддати Батьківщині, яку вони зроблять по-справжньому щасливою і будуть пишатися нею» [1, с. 44]. Таке прагнення свідчить про сформовані національні цінності й стійку патріотичну позицію юних українців. Образ України, серця великої Матері зустрічаємо й в інших творах автора, де так само виразним тлом виступає час і національний простір країни, яка «пережила Майдан і смерть героїв Небесної сотні», а перед тим – прес тоталітарного режиму.

Названі твори потребують ґрунтовної інтерпретації, де основною оптикою буде національна ідея та її художня реалізація через проблематику, жанр, мову, систему образів, наратив. Важливо при цьому використати теорію рецептивної поетики, щоб змоделювати його вплив на юних реципієнтів.

Література

1. Сич О. Національна ідентичність – це питання національної безпеки. URL: <https://ukrnationalism.com/publications/4615-natsionalna-identychnist-tse-pytannia-natsionalnoi-bezpeky.html> (Дата звернення: 20.05.2022).
2. Процюк С. Полями і хмарочосами. Вінниця: Вид. «Теза», 2016. 156 с.

Надруковано: Качак Т. Українська література для дітей як інструмент формування національної ідентичності школярів. *Україно моя вишивана : етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки : зб. тез III Міжнародної онлайн-конференції, 19 травня 2022 р.* / за заг. ред. Н. Богданець-Білокаленко (електронне видання). Київ : Педагогічна думка, 2022. С. 27 – 30.